

نقدی بر مقاله «نگرشی نو بر ملاک سفر شرعی»

پدیدآورنده (ها) : فتحی نیا، مهدی

فقه و اصول :: نشریه فقه اهل بیت :: زمستان ۱۳۸۷ - شماره ۵۶ (ISC)

صفحات : از ۲۱۰ تا ۲۱۴

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/359597>

تاریخ دانلود : ۱۴۰۲/۱۰/۱۶

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه **قوانین و مقررات** استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

مقالات مرتبط

- بررسی وجوه تشابه و تمایز المیزان و الفرقان
- مسافر از دیدگاه اسلام
- مبانی برداشت معصومانه از معارف قرآن در گفت و گو با آیت الله صادقی تهرانی (۲)
- نماز مسافر در کتاب و سنت
- آیات مرتبط با رخدادهای تفاوت حکم نماز در سفر و حضر
- چیستی و چرایی تأویل نصوص دینی از منظر غزالی
- انعطاف پذیری احکام شریعت اسلامی از دیدگاه قرآن کریم و احادیث نبوی (مبحث عبادات)

عناوین مشابه

- پاسخ به نقد مقاله: «نگرشی نو بر ملاک سفر شرعی»
- نگرشی نو به ملاک سفر شرعی
- نقدی بر مقاله «سخنی نو درباره نقد»
- نقدی بر مقاله «سخنی نو درباره نقد»
- نو تفکیک یا نگهبان شریعت / نقدی بر مقاله مکتب تفکیک یا روش فقهای امامیه
- نقدی بر مقاله «حجاب شرعی»
- نگرشی به ویژه نامه کولی (نقدی بر پنج مقاله شماره سیزده مقام موسیقایی)
- موعظه های اخلاقی و تجدید قدرت سیاسی (نقدی بر مقاله ای از یک کتاب)
- شاهنامه حماسه ملی ایرانیان است؛ (نقدی بر مقاله «داستان یک حماسه»)
- نگاهی نو به اعجاز علمی قرآن (با نقدی بر تعریف رایج آن)

نقدی بر مقاله

«نگرشی نو بر ملاک سفر شرعی»

○ مهدی فتحی نیا

در شماره ۵۳ مجله فقه اهل بیت (ع) که در بهار ۱۳۸۷ انتشار یافت، مقاله «نگرشی نو بر ملاک سفر شرعی» به چاپ رسید که نویسنده آن به بیان حد تقصیر در باب نماز پرداخته بود. اصل این مطلب مورد قبول است، کما اینکه در گذشته و حال بعضی از بزرگان آن را بیان داشته اند،^۱ لکن در مورد قسمتی از مقاله مناقشاتی وجود دارد. ایشان در صفحه ۱۴۰ مجله مذکور، بحثی تحت عنوان «مقدار مسیر زمانی» دارند و در ضمن بیان مطالبی، به این نتیجه می‌رسند که میزان در حد تقصیر «مسیر یوم و لیلة» است و در اثبات این مطلب، به روایت «زکریا بن آدم از امام

۱. برای مثال، فرمایش مرحوم اصفهانی (کمپانی) را در اینجا می‌آوریم: «و هذا وإن لم یکن له ثمرة عملیة، إلا أن الظاهر شرطیة مسیر یوم و معرفتة ثمانیة فراسخ»، لتعذر معرفة موافقة المسیر لما هو المعتبر من سیر القطار بین الحرمین» (کتاب صلاة المسافر، جامعه مدرسین، ص ۷).

رضاء^ع استناد می‌کنند و بایبانی که خواهد آمد، به جمع بین این روایت و دیگر روایاتی که «مسیر یوم» یا «بیاض یوم» را مطرح می‌سازند، می‌پردازند. ما ابتدا اصل روایت را نقل می‌کنیم و سپس به نقد استدلال‌های ایشان خواهیم پرداخت:

وسال زکریا بن آدم ابا الحسن الرضا(ع) عن التقصير في كم يقصر الرجل إذا كان في ضياع أهل بيته و أمره جاز فيها يسير في الضياع يومين وليتين و ثلاثة أيام وليالهن فكتب: التقصير في مسيرة يوم و ليلة.^۲

بیان نویسنده محترم در جمع بین این روایت و روایاتی که «مسیر یوم» را ملاک قرار داده‌اند، چنین است:

این روایات^۳ معنای عملی شبانه روز را مشخص می‌کنند و نشان می‌دهند که اگر چه اصل شبانه روز است، ولی چون در قدیم کاروان‌ها فقط در روز حرکت می‌کردند و شب به استراحت می‌پرداختند، در نتیجه عملاً از آن فقط به روز تعبیر می‌شد و از این جهت، روایات دسته سوم مبین دسته دوم اند و تصریح می‌کنند که مقدار مسیر «بیاض یوم» یا «مقدار روشنایی روز» است.

با این بیان ایشان نتیجه می‌گیرند که معیار در تشخیص مقدار مسیر «مسیر یوم» و «لیلة» است.

بررسی حجیت روایت

اما در بررسی حجیت این روایت باید گفت گرچه سند آن به اعتبار سلسله سند راویان شیخ صدوق (ره) تا زکریا بن آدم صحیح است، لکن باید توجه داشت این روایت به دلیل اعراض علمای متقدم و متاخر از حجیت ساقط است و آنچه بر

۲. من لا یحضره الفقیه، ج ۱، جامعه مدرسین، ص ۴۵۰.

۳. یعنی روایات «مسیر یوم».

اعراض دلالت می کند، این است که اولاً، این روایت را فقط جناب شیخ صدوق (ره) در کتاب من لا یحضره الفقیه آورده است و ثانیاً، هیچکدام از فقها و حتی خود شیخ صدوق (اعلی الله مقامه الشریف) به شهادت کتاب شریف المقنع بر طبق آن فتوا نداده است؛ چنان که در بیان حد تقصیر می فرمایند: «و الحد الذي يجب فيه التقصير مسيرة بریدین ذاهباً و جائياً و هو مسيرة يوم ...»^۴.

علاوه بر اینها، امکان حمل این روایت بر تقیه زیاد است،^۵ به دو دلیل: اولاً، این روایت به صورت مکاتبه است نه مشافهه، و در روایات مکاتبه ای، امکان تقیه بیشتر از روایات مشافهه ای است؛ به این دلیل که نامه می توانست به عنوان سندی کتبی بهانه مناسبی به دست دشمنان ائمه (علیهم السلام) بدهد.^۶ ثانیاً، این روایت ضمن اینکه با روایات دیگری که از ائمه اطهار (علیهم السلام) به دست ما رسیده است، مخالف و با فتاوی اهل سنت موافق است^۷ و این دو مطلب در کنار هم، به خوبی بر مقصود دلالت دارند.

۴. المقنع، مؤسسه امام هادی (ع)، ص ۱۲۵.
۵. البته باید توجه داشت که حمل بر تقیه و همچنین ادعای اعراض علما از این روایت، در صورتی است که مقصود از «مسیر یوم و لیلۃ» همان باشد که در مقاله مذکور آمده است و ما خلاف آن را بیان خواهیم کرد.
۶. نقش تقیه در استنباط، بوستان کتاب، ص ۶۱۳.
۷. قال الحنابلة و المالکة و الشافعية: «۱۶ فرسخاً ذهاباً فقط و لا یضرب نقصان المسافة عن هذا المقدار بمیلین بل قال المالکة: لا مانع من نقصان ثمانية أمیال» (الفقه علی المذاهب الخمسه، ج ۱، دار الجواد و دار التیار، ص ۱۳۹). «و للشافعی اقوال: ... الثالث: مسیر یوم و لیلۃ» (تذکرۃ الفقهاء، ج ۴، جامعه مدرسین، ص ۳۷۱. با توجه به اینکه شافعی (۱۵۰ - ۲۰۴) دقیقاً در زمان امامت امام رضا (ع) می زیسته است دوران شهرت او هم در همان زمان بوده است.

بررسی دلالتی روایت

در بررسی دلالتی این روایت دو مطلب را عرض خواهیم کرد:

مطلب اول اینکه او در جمله «مسیر یوم و لیلۃ» به معنای «او» می‌باشد^۸ و در این صورت معنای جمله این می‌شود که «مسیر یوم او لیلۃ». این مطلب با وضعیت کاروان‌ها نیز سازگار است؛ چرا که در قدیم به دلایلی، کاروان‌ها در انتخاب شب یا روز برای حرکت متفاوت بودند^۹. اما در هر صورت به یک مقدار می‌توانستند طی طریق کنند.^{۱۰} البته تنها قرینه‌ای که بر این مطلب وجود دارد، کثرت روایاتی است که «مسیر یوم» یا «بیاض یوم» را مطرح کرده‌اند.

مطلب دوم در باره تعابیر به کار رفته در این روایت است. عبارت «مسیر یوم و لیلۃ» نظیر ترکیب «مسیر یوم» است، به این معنا که اگر عبارت «مسیر یوم و لیلۃ» در مقام بیان میزان واقعی در تشخیص مقدار مسیر است، عبارت «مسیر یوم» نیز باید همین منظور را برساند و دلیل بر این مطلب، مفهوم ظاهری آن است که در برخورد اوک به ذهن مخاطب می‌رسد. برای مثال، ما روایتی را که در آن ترکیب «مسیر یوم» به کار رفته است، در اینجا می‌آوریم تا خواننده محترم این دو را با هم مقایسه کند:

سعد عن أبي جعفر عن الحسن بن علي بن يقطين عن أخيه الحسين عن أبيه عليّ

بن يقطين، قال: سألت أبا الحسن الأوّل عن الرجل يخرج في سفره وهو مسير

يوم قال: يجب عليه التقصير إذا كان مسير يوم وإن كان يدور في عمله.^{۱۱}

۸. صلاة مسافر، جامعه مدرسین، ص ۲۸؛ نموذج فی الفقه الجعفری، کتابفروشی داوری، ص ۲۸۸.

۹. و بر این اساس، مدعای نویسنده مقاله مبنی بر اینکه در قدیم کاروان‌ها فقط در روز حرکت می‌کردند و شب به استراحت می‌پرداختند، قابل قبول نیست.

۱۰. نموذج فی الفقه الجعفری، ص ۲۸۸.

۱۱. جامع احادیث الشیعه، ج ۷، باب ۲ از ابواب صلاة المسافر، باب الحد الذي تقصر فيه الصلاة، ح ۲۳.

در کنار این ظاهری که هر خواننده‌ای به آن پی می‌برد، روایاتی هم وجود دارد که نشان می‌دهند مقصود واقعی نیز همان است که ما از روایات می‌فهمیم؛ یعنی «مسیر یوم» در مقام بیان میزان واقعی در تشخیص حد تقصیر در تمام زمان‌ها است:

علي بن الحسن بن فضال عن أحمد بن الحسن عن أبيه عن علي بن الحسن بن رباط عن العلاء عن محمد بن مسلم عن أبي جعفر (ع) قال: سألته عن التقصير قال: في بريد. قال: قلت: بريد. قال: انه إذا ذهب بريداً ورجع بريداً شغل يومه^{۱۲}.

در این روایت «شغل یوم» را ملاک قرار داد که در واقع تعبیر دیگری از «مسیر یوم» است، اما امتیازی که «شغل یوم» دارد، این است که در تعارض با «مسیر یوم و لیلة» دیگر قابل جمع نیست؛ زیرا نشان می‌دهد که تنها معیار این است که مقدار مسیر به اندازه‌ای باشد که روشنایی روز را پر کند، چه شب را به استراحت بگذرانند؛ مانند زمان‌های گذشته که با حیوانات مسافرت می‌کردند و چه شب را نیز به حرکت ادامه دهد، همانند امروزه.

نتیجه

بعد از پذیرفتن این مدعا که «مسیر یوم» نیز در مقام بیان یک میزان واقعی در تشخیص مقدار مسیر در زمانهای مختلف است، آن وقت بین این تعبیر و تعبیر «مسیر یوم و لیلة»، تعارض غیر قابل جمعی شکل می‌گیرد. بنابراین معیار در تشخیص مقدار مسیر «مسیر یوم» است، نه «مسیر یوم و لیلة».

۱۲. همان، ح ۲۲.